

УДК 343.131
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v4.2023.24>

К. С. Стоянов

orcid.org/0009-0002-3253-2653

аспірант кафедри кримінального процесу

Одеського державного університету внутрішніх справ

ПРО ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Постановка проблеми. З прийняттям КПК України у 2012 році значний розвиток набув інститут захисту у кримінальному провадженні. В подальшому до вказаного інституту були внесені зміни та доповнення, з метою виконання визначених завдань кримінального провадження. При цьому останніми змінами у законодавстві суттєво обмежено перелік осіб, які мають право бути захисниками у кримінальному провадженні, що обмежує, на наш погляд, реалізацію права на захист, що виражається у обмеженні можливостей для захисту.

Метою цієї наукової статті виступає дослідженню окремих проблемних питань участі захисника у кримінальному провадженні.

Аналіз наукових публікацій. Питаннями дослідження розвитку інститутів захисту та представництва у кримінальному провадженні в різні періоди займалися такі науковці як Н. М. Бакаянова, О. Р. Балацька, Т. В. Варфоломєєва, І. В. Гловюк, Я. П. Зейкан, О. В. Капліна, В. С. Лобойко, О. Р. Михайленко, М. М. Михеєнко, П. П. Музиченко, Д. П. Письменний, В. О. Попелюшко, М. С. Строгович, В. М. Тертишник, А. М. Тітов, Б. Й. Тищик, О. В. Філонов, М. О. Чельцов, В. К. Шкарупа та багато інших. Однак одним з дискусійних напрямів залишається дослідження розвитку інститутів захисту та представництва у кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. Питання допуску до участі у кримінальному провадженні захисників лише осіб, які мають свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, та лише тих адвокатів, відомості про якого внесено до Єдиного реєстру адвокатів України, що передбачено ч. 2 ст. 45 КПК України, на наш погляд має дискусійний характер та повинне розглядатися з точки зору історії законодавства з вказаного питання. При розгляді вказаної проблеми необхідно зазначити окремі моменти становлення в цілому адвокатури в Україні. Так, М. В. Довбищенко зазначає, що початки української адвокатури неможливо розглядати у відриві від традицій шляхетського соціуму Литви та Польщі, в якому вона зароджувалася. М. В. Довбищенко вказує, що в патріархальному шляхетському суспільстві

литовсько-польської держави надзвичайну роль відгравали родинні та, особливо, неформальні приятельські стосунки. Саме приятелі ставали першими порадиниками під час суперечок і, якщо було необхідно, представляли друзів у суді, фактично, виконуючи функції адвокатів. Поява на початку XVI ст. професійних адвокатів, які працювали за контрактом, викликала неоднозначну реакцію українсько-білоруського шляхетства. На Віленському сеймі 1547 р. її представники навіть звернулися до короля з петицією про скасування адвокатури. Шляхта просила замінити в судових процесах «прокураторів наємних», які дбають лише про власне збагачення, на приятелів [1, с. 12]. При цьому треба відмітити, що прокуратори у вказаний період виконували функції адвокатів, представників.

Відслідковуючи історію з'явлення можливості участі як захисника у кримінальному процесі іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, інших осіб, необхідно вказати, що у КПК України 1960 року в редакції станом на 30.08.1972 року, згідно зі ст. 44 КПК, як захисники допускалися адвокати, представники професійних спілок та інших громадських організацій. За ухвалою суду або за постановою судді захисниками могли бути і близькі родичі або законні представники обвинуваченого, а також інші особи [2].

Частина 1 ст. 44 КПК України 1960 року в редакції від 23.12.1993 року передбачала, що як захисники підозрюваних, обвинувачених і підсудних допускаються особи, які мають свідоцтво на право заняття адвокатською діяльністю. За згодою підсудного допускаються близькі родичі, опікуни або піклувальники [3].

На момент прийняття 28 червня 1996 року ст. 59 Конституції України передбачала, що кожен має право на правову допомогу. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура [5].

При цьому у рішенні КСУ визначено, що не відповідають Конституції положення ч. 1 ст. 44

КПК 1960 року, за якими обмежується право на вільний вибір підозрюваним, обвинуваченим, підсудним та особою, як захисника своїх прав, крім адвоката, іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. Так. Г. І. Солдатова було визнано підозрюваним у вчиненні злочину, він заявив клопотання про допуск захисником його прав працівника приватної юридичної фірми, яка має право на здійснення представництва громадян за їхнім дорученням у кримінальних справах. Слідчим було відмовлено у задоволенні клопотання з тих мотивів, що працівник цієї фірми не має свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю [5].

Вказане рішення КСУ є дуже цікавим та не втратило своєї значущості і в теперішній час. Так, зокрема, у рішенні вказано, що закріпивши право будь-якої фізичної особи на правову допомогу, конституційний припис «кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» (ч. 1 ст. 59 Конституції України) за своїм змістом є загальним і стосується не лише підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного, а й інших фізичних осіб, яким гарантується право вільного вибору захисника.

КСУ вийшов з того, що конвенція про захист прав людини і основних свобод передбачає право кожного обвинуваченого захищати себе особисто або використовувати правову допомогу захисника, вибраного ним на власний розсуд (ст. 6). У Міжнародному пакті про громадянські і політичні права від 16.12.1966 року, зазначено, що держава повинна гарантувати кожному, чий права і свободи порушено, ефективний засіб правового захисту, і таке право повинно встановлюватись судовим або будь-яким іншим компетентним органом держави (ст. 2), та можливість вільного вибору обвинуваченим захисника (п. 3 ст. 14). «Основні принципи, що стосуються ролі юристів», прийняті восьмим Конгресом ООН з питань попередження злочинності і поведіння з правопорушниками 27 серпня – 7 вересня 1990 року, передбачають, що кожна людина має право звернутися до будь-якого юриста за допомогою для захисту і відстоювання своїх прав та захисту їх на всіх стадіях кримінального судочинства (принцип 1); жодний суд чи адміністративний орган, в якому визнається право на адвоката, не відмовляється визнавати права юриста відстоювати в суді інтереси свого клієнта, за винятком тих випадків, коли юристу було відмовлено в праві виконувати свої професійні обов'язки відповідно до національного права і практики та цих принципів (принцип 19).

КСУ вказав, що наведені міжнародно-правові акти передбачають право кожного обвинуваче-

ного захищати себе особисто або через вільно вибраного ним на власний розсуд захисника з-поміж юристів, які можуть надати ефективний правовий захист. КСУ звернув увагу на те, що положення ч. 2 ст. 59 Конституції України про те, що для забезпечення права на захист від обвинувачення в Україні діє адвокатура, не може тлумачитись як право підозрюваного, обвинуваченого і підсудного вибирати захисником лише адвоката, тобто особу, яка має свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю відповідно до Закону України «Про адвокатуру» (ст. 2). Допуск приватно практикуючого юриста, який займається наданням правової допомоги особисто або за дорученням юридичної особи, як захисника ніяк не порушує право підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного на захист.

Отже, положення ч. 1 ст. 59 Конституції України про те, що кожен є вільним у виборі захисника своїх прав, треба розуміти як конституційне право підозрюваного, обвинуваченого і підсудного при захисті від обвинувачення, з метою отримання правової допомоги вибрати захисником своїх прав особу, яка є фахівцем у галузі права і за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. При цьому ч. 1 ст. 44 КПК України 1960 року станом на 16.11.2000 року визначала, що «як захисники підозрюваних, обвинувачених і підсудних допускаються особи, які мають свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю». За своїм змістом положення вказаної правової норми передбачає можливість допуску лише адвокатів як захисників підозрюваного, обвинуваченого, тобто інші фахівці у галузі права захисниками не допускаються.

КСУ дуже влучно вказав, що згідно з положеннями ч. 3 ст. 42 Конституції України держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Закріплення лише за адвокатами права на здійснення захисту підозрюваного, обвинуваченого і підсудного від обвинувачення не сприяє конкуренції щодо надання кваліфікованої правової допомоги у цих сферах і підвищенню кваліфікації фахівців у галузі права. Зроблено важливий висновок, що положення ч. 1 ст. 44 КПК України 1960 року, за яким обмежується право на вільний вибір підозрюваним, обвинуваченим і підсудним як захисника, крім адвоката, іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи не відповідає положенням ч. 1 ст. 59 Конституції України [5].

Треба зазначити, що вказане рішення КСУ було невідкладно враховано законодавцем. Так, ст. 44 КПК України 1960 року в редакції від 21.06.2001 року передбачала, що як захис-

ники допускаються особи, які мають свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю в Україні та інші фахівці у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. У випадках і в порядку, передбачених цим Кодексом, як захисники допускаються близькі родичі обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, його опікуни або піклувальники. Частина 4 вказаної статті передбачала, що захисник допускається до участі в справі в будь-якій стадії процесу. Повноваження захисника на участь у справі стверджується:

1) адвоката – ордером відповідного адвокатського об'єднання;

2) адвоката, який не є членом адвокатського об'єднання – угодою, інші фахівці у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи або дорученням юридичної особи – угодою або дорученням юридичної особи;

3) близьких родичів, опікунів або піклувальників – заявою обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого про їх допуск до участі в справі як захисників.

Близькі родичі обвинуваченого, його опікуни або піклувальники в якості захисників допускаються до участі в справі з моменту пред'явлення обвинуваченому для ознайомлення матеріалів попереднього слідства. У випадках, коли відповідно до вимог ст. 45 КПК участь захисника є обов'язковою, близькі родичі обвинуваченого, його опікуни або піклувальники в якості захисників можуть брати участь у справі лише одночасно з захисником – адвокатом чи іншим фахівцем у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи [6].

Дуже цікавим є висновок на проект Закону України «Про внесення змін та доповнень до Кримінально-процесуального кодексу України (до законопроекту № 7202» від 4 квітня 2001 р. в частині проекту ст. 44 КПК, підготовлений Головним науково-експертним управлінням ВРУ. Зазначено, що відповідно до ст. 59 Конституції України кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Тому положення ч. 4 про те, що близькі родичі як захисники допускаються до участі в справі лише з моменту пред'явлення обвинуваченому для ознайомлення матеріалів справи видається не зовсім правовим: досвідчений юрист – близький родич підозрюваного може надати йому більш ефективну правову допомогу ніж призначений адвокат. На погляд вказаного управління ВРУ, при вирішенні питання про те, кого допускати, а кого не допускати до участі у справі як захисника, слід керуватися насамперед інтересами затриманого

(обвинуваченого, підсудного тощо), і, якщо він вважає, що найбільш ефективно його права захистить певна особа (звичайно із числа тих, хто має юридичну освіту), саме вона має бути визнана захисником [7].

З внесенням змін до КПК, враховуючи рішення КСУ, в подальшому розпочалася наукова дискусія. При цьому Т. В. Омельченко ставить питання, чи можна гарантувати якість надання правової допомоги підозрюваному, обвинуваченому в тих випадках, коли держава дозволяє здійснювати її всім юристам-фахівцям, яким це право надано законом. Т. В. Омельченко вважає, що розширення кола суб'єктів надання правової допомоги підозрюваному, обвинуваченому позбавляє можливості вибору саме кваліфікованого юриста. Вимоги, що існують до кандидатів в адвокати, дозволяють гарантовано надавати якісної правової допомоги і вживати необхідних заходів для підвищення кваліфікації адвокатів [8, с. 123-124].

Дозволимо собі не в повній мірі погодитися з думкою Т. В. Омельченка про те, що розширення кола суб'єктів надання правової допомоги підозрюваному, обвинуваченому позбавляє можливості вибору саме кваліфікованого юриста. На нашу думку кваліфікованими юристами можуть бути юристи-фахівці, яким це право надано законом. Якщо вони не будуть мати необхідних знань та навичок, вони не зможуть витримати конкуренції з адвокатами, та їх просто не будуть наймати для здійснення захисту. Відповідно юристи-фахівці не будуть користуватися попитом. Але при цьому на нашу думку можливість залучення як захисників та представників юристи-фахівці, яким це право надано законом, внесе здорову конкуренцію з адвокатами в частині якості та вартості надання послуг, буде сприяти зниженню вартості послуг, внаслідок чого будуть виконані вимоги щодо доступності зазначених послуг для осіб, які їх потребують.

Цікавою є думка Н. В. Борзих в рамках ст. 44 КПК України 1960 року про те, що «захисником в кримінальному процесі може бути будь-який фахівець в галузі права, якщо за законом він має право на надання правової допомоги» слід розуміти те, що «захисником в кримінальному процесі може бути будь-який фахівець в галузі права, який отримав юридичну освіту за спеціальністю «правознавство» кваліфікаційного рівня не нижче ніж спеціаліст, якщо немає передбачених законом підстав для його відводу чи усунення від участі в справі в якості захисника [9, с. 73-74].

З прийняттям КПК України у 2012 році перелік суб'єктів, які можуть бути адвокатами, обмежено. У першій редакції станом на 13.04.2012 року згідно ч. 1 ст. 45 КПК захис-

ником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію) [10]. Таким чином мова йде про те, що захисником у чинному КПК України може бути виключно адвокат. У середовищі науковців та практиків розпочалася наукова дискусія стосовно утворення такого явища, як адвокатська монополія.

Так, Н. М. Бакаянова, яка зазначила, що незважаючи на положення міжнародних актів та рішення КСУ про право вільного вибору захисника, у ст.ст. 45, 58 чинного КПК було встановлено, що захисником та представником потерпілої фізичної особи може бути тільки адвокат. Якщо на етапі набуття чинності КПК цю колізію можна було віднести до помилок, що виникли внаслідок недоліків законотворчої діяльності, то у світлі прийняття змін до Конституції стає очевидним запровадження в Україні адвокатської монополії на надання правової допомоги у судах [12, с. 24-25].

При цьому А. О. Ляш, В. С. Благодир зазначають, що заборона на здійснення захисту підозрюваних і обвинувачених фахівцями в галузі права, а також близькими родичами обвинуваченого, засудженого, виправданого, його опікунами або піклувальниками, суттєво не вплине на якість захисту у судових стадіях кримінального процесу [12, с. 20].

О. Ю. Лань вказує, що залучення до кримінального провадження лише професійних захисників сприяє як стороні захисту, так і обвинувачення, адже складання кваліфікаційного іспиту якраз і передбачає оволодіння адвокатом відповідними навичками та знаннями, що є гарантією професійності кандидатів на внесення до Реєстру. Відтак, слідчий, прокурор розраховує на фаховий «процесуальний діалог», а підозрюваний, обвинувачений, у свою чергу, має всі підстави сподіватися на професійний захист його прав та ефективно використання наданих законодавцем повноважень [13, с. 402].

Окрім висловлення науковців і практиків у офіційних друкованих виданнях стосовно цієї чи іншої наукової тематики, представляють великий інтерес думки юристів, які висловлюються на інтернет-ресурсах та можуть не відповідати певному офіційному погляду на проблематику, протирічити їй, носити критичний характер та показувати ті проблеми, які не знаходять освітлення в офіційних наукових виданнях.

Так, законопроектам було передбачено, що Конституція України доповнюється ст. 131-2,

яка, зокрема передбачає, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура, і виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення, за винятком окремих випадків. Крім того, змінюється стаття 59 Конституції України, і замість правової допомоги громадянам України буде гарантуватись «професійна правнича допомога». Так, на сайті Ради адвокатів Київської області зазначені наступні думки з цього питання. Так, адвокат О. Новинський вважає, що «під гаслом реформування системи юридичних послуг лежать всі ж ті самі меркантильні цілі. Заступник Глави адміністрації Президента України О. Філатов сказав, що держава, гарантуючи кожній особі право на отримання професійної правничої допомоги, має контролювати суб'єктів, які виконують цю гарантію. А хто тоді буде гарантувати якісний захист громадян від держави? А хто буде гарантувати, що ринок юридичних послуг не стане дорожчим для пересічного громадянина? Хто буде гарантувати, що Ради адвокатів будуть абсолютно незалежні та неупереджені у своїх рішеннях?».

Адвокат І. Головань зазначає про швидкий конституційний процес в Україні та українське суспільство готують до позитивного сприйняття результатів щодо «так званою адвокатською монополією», що полягає у наданні адвокатам виключного права представляти іншу особу в суді. І. Головань вказує, що в Інтернеті підтримку «адвокатському монополізму» висловлюють здебільшого саме колеги по адвокатській діяльності. Голосів «не адвокатів» майже не чути. При цьому зазначається, що нібито колеги адвокати позитивно сприймають нововведення не з корисних міркувань, а для блага клієнтів. І. Головань задає питання: «Хоча чи не лицемірством було б заперечувати матеріальну зацікавленість адвокатів? Інша справа, що клієнтів слід приваблювати високою кваліфікацією та бездоганною репутацією», а не примушувати силою закону. І. Головань вказує про негативне ставлення до примусового, на його думку, об'єднання адвокатів у професійну організацію, негативно відноситься до можливого примушення клієнтів укласти з адвокатами договори і платити їм гроші. Стосовно включення у Конституцію статті 131-2, І. Головань вказує, що відповідно до законопроекту, виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення. Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена. І. Головань вважає дивним виключення стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб,

які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена, вважає що саме для цих категорій осіб кваліфікація представника є критичною, але конституційні реформатори залишають їх за межами «адвокатської монополії», робить висновок, що «адвокатська монополія» для багатих і здорових, але не для хворих і бідних.

І. Смачило, начальник Головного територіального управління юстиції Рівненської області зазначила, що адвокатському середовищу вигідна така монополія для уникнення конкуренції. Але це зможе призвести до того, що частині громадян правова допомога буде недоступною через дороговартісність.

Адвокат Д. Кешкентій вважає, що посилання на європейські норми адвокатської монополії теж не коректне. У Польщі до серпня 2015 року існувала адвокатська монополія у кримінальному процесі, але тепер її скасовано. Щоправда, в судах Польщі обов'язкова участь або адвоката чи юриста, і для здійснення практики юристу так само, як і адвокату, необхідно проходити стажування та іспит [14].

Л. Лазебний наводить думки автора низки книжок на теми юридичної професії професора Юридичного коледжу університету Теннессі Бенджамін Х. Бартон у праці «Монополія адвоката: що йде, а що залишається», який писав, що жодна монополія прогресу не спинить, хоча, як слушно зазначив автор, адвокатська корпорація не допустить змін регулювання. Однак якість надання правової допомоги дедалі виразніше залежить від комп'ютерних навичок, а значить, спроможності опрацювати якнайбільше правового матеріалу і якнайскоріше. Озброєні новітніми технологіями молоді позамонополні правники можуть складати юридичні висновки не гірше за адвокатів. Приміром, у системі Lex кожен студент юрфаку може знайти всі правові позиції Верховного Суду з певного питання та всі судові рішення, в яких на ті позиції є посилання, у два кліки. Для цього не треба не лише адвокатського свідоцтва, а й диплома юриста – лише аналітичні здібності і базові комп'ютерні навички [15].

В подальшому до Конституції України додано ст. 131-2, яка передбачає, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Незалежність адвокатури гарантується. Засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються законом. Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення. Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також

стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена [16].

У пояснювальній записці від 25.11.2015 року до проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» № 3524 зазначено, що з метою істотного підвищення якості представництва особи в суді, а також встановлення конституційного підґрунтя для створення єдиної правничої професії передбачено, що виключно адвокат здійснюватиме представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення. Право на професійну правничу допомогу – це гарантована Основним Законом держави можливість особи отримати високоякісні правничі послуги, які може забезпечити лише професійний адвокат, який пройшов спеціальну підготовку, а не будь-яка інша особа. При цьому запропонована формула не заперечує права на правничу допомогу загалом, у тому числі й безоплатну, яку можуть надавати інші, крім професійних адвокатів, фахівці-правники. Проте наголос робиться саме на гарантованому отриманні особою саме професійної допомоги [17, с. 14].

Висновки.

1. Таким чином можна констатувати, що з доповненням Конституції України ст. 131-2, у відповідність з якою виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення, крім окремих винятків щодо представництва в суді малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена, фактично зафіксовано становище, яке у науковому середовищі називають адвокатська монополія.

2. Вказаний стан на наш погляд погіршує можливості учасників кримінального провадження щодо вільного вибору захисника не тільки з числа адвокатів. Обґрунтування вказаних змін до Конституції необхідністю надання якісних юридичних послуг, які може надати лише адвокат, на наш погляд штучно обмежує вибір захисника та обмежує можливість участі інших суб'єктів, яким можна надати можливість для участі як захисники. Вважаємо, що для правової держави не доцільно мати монополізацію захисту прав людини, людина повинна мати можливість, яким чином себе захистити, кого обрати захисником, тобто вона має мати вибір захисника з декількох категорій осіб. Проблема монополізації діяльності щодо захисту виключно адвокатами не дає можливості іншим фахівцям права надати допомогу, як особами, яким довіряє особа, що потребує захисту.

3. Пропонуємо доповнити КПК України положеннями, у відповідності до яких необхідно

забезпечити участь у кримінальному процесі як захисника іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи.

Література

1. Довбищенко М. В. З історії української адвокатури: шляхи і способи розв'язання конфліктів на Волині та Київщині кінця XVI – початку XVII ст. *Сторінки історії* : зб. наук. праць. 2016. Вип. 42. С. 11-20. (дата звернення: 29.10.2023).
2. Про внесення змін і доповнень до Кримінально-процесуального кодексу Української РСР : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 30 серп. 1972 р. № 986-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/986-08/ed19601228#Text> (дата звернення: 29.10.2023).
3. Про внесення змін і доповнень до окремих статей Кримінально-процесуального кодексу України з питань права на захист підозрюваного, обвинуваченого і підсудного : Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3780-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3780-12#Text> (дата звернення: 29.10.2023).
4. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1753> (дата звернення: 29.10.2023).
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) : від 16 лист. 2000 року № 13-рп/2000; справа № 1-17/2000 № 13-рп/2000. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00> (дата звернення: 29.10.2023).
6. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України : Закон України від 21 черв. 2001 р. № 2533-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2533-14?find=1&text=+44#w1_4 (дата звернення: 29.10.2023).
7. Висновок Головного науково-експертного управління ВРУ до законопроекту № 7202 від 4 квіт. 2001 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7202&skl=4 (дата звернення: 29.10.2023).
8. Омельченко Т. В. Захисник на досудовому слідстві: адвокат чи фахівець у галузі права. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2003. Вип. 21. С. 121–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2003_21_25 (дата звернення: 29.10.2023).
9. Борзих Н. В. Діяльність захисника щодо забезпечення прав і свобод підозрюваного та обвинуваченого в кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ. Дніпропетровськ, 2010. 212 с.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20120413#Text> (дата звернення: 29.10.2023).
11. Бакаянова Н. М. Функціональні та організаційні основи адвокатури України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10 / Націонал. ун-т. «Одеська юрид. академія». Одеса, 2017. 487 с.
12. Ляш А. О., Благодир В. С. Захисник як суб'єкт доказування в судових стадіях кримінального процесу. *Адвокат*. 2012. № 10. С. 19–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/adv_2012_10_5 (дата звернення: 29.10.2023).
13. Лань О. Ю. Захисник – суб'єкт доказування у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 4. С. 400–407. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2013_4_58 (дата звернення: 29.10.2023).
14. Адвокатська монополія: що про це думають юристи? URL: <https://radako.com.ua/news/advokatska-monopoliya-shcho-pro-ce-dumayut-yuristi> (дата звернення: 29.10.2023).
15. Адвокатська монополія: як це працює за кордоном. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/advokatska-monopoliya-yak-ce-pracyueza-kordonom.html> (дата звернення: 12.07.2023).
16. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n99> (дата звернення: 29.10.2023).
17. Пояснювальна записка від 25 лист. 2015 р. до проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 25 лист. 2015 р. № 3524. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3524&skl=9 (дата звернення: 29.10.2023).

Анотація

Стоянов К. С. Про окремі проблемні питання участі захисника у кримінальному провадженні. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню окремих проблемних питань участі захисника у кримінальному провадженні. При цьому останніми змінами у законодавстві суттєво обмежено перелік осіб, які мають право бути захисниками у кримінальному провадженні, що обмежує, на наш погляд, реалізацію права на захист, що виражається у обмеженні можливостей для захисту. Зроблено висновки про те, що з доповненням Конституції України ст. 131-2, у відповідність з якою виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення, крім окремих винятків щодо представництва в суді малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена, фактично зафіксовано становище, яке у науковому середовищі називають адвокатська монополія. Вказаний стан погіршує можливості учасників кримінального провадження щодо вільного вибору захисника не тільки з числа адвокатів. Обґрунтування вказаних змін до Конституції необхідністю надання якісних юридичних послуг, які може надати лише адвокат штучно обмежує вибір захисника та обмежує можливість участі інших суб'єктів, яким можна надати можливість для участі як захисники. Вважаємо, що для правової держави не доцільно мати монополізацію захисту прав людини, людина повинна мати можливість, яким чином себе захистити, кого обрати захисником, тобто вона має мати вибір захисника з декількох категорій осіб. Проблема монополізації діяльності щодо захисту виключно адвокатами не дає можливості іншим фахівцям права надати допомогу, як особами, яким довіряє особа, що потребує захисту. Пропонуємо доповнити КПК України положеннями, у відповідності до яких необхідно забезпечити участь у кримінальному процесі як захисника іншого фахівця

у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи.

Ключові слова: підозрюваний, обвинувачений, захисник, адвокат, фахівець у галузі права, захист, правова допомога, юридична допомога.

Summary

Stoyanov K. S. On certain problematic issues of the defense counsel's participation in criminal proceedings. – Article.

The article is devoted to the study of certain problematic issues of the defense counsel's participation in criminal proceedings. At the same time, recent changes in the legislation have significantly limited the list of persons who have the right to be defenders in criminal proceedings, which limits, in our opinion, the realization of the right to defense, which is expressed in the limitation of opportunities for defense. Conclusions were made that with the addition of the Constitution of Ukraine, Art. 131-2, in accordance with which only a lawyer represents another person in court, as well as defense against criminal charges, except for certain exceptions regarding the representation in court of minors or minors and persons recognized by the court as incompetent or whose legal capacity is limited, the

situation is actually recorded, which in the scientific community is called a lawyer's monopoly. This situation worsens the opportunities of participants in criminal proceedings to freely choose a defense attorney, not only from among lawyers. The justification of these changes to the Constitution by the need to provide high-quality legal services, which can only be provided by a lawyer, artificially limits the choice of a defender and limits the possibility of participation of other subjects who can be given opportunities to participate as defenders. We believe that it is not expedient for a legal state to have a monopoly on the protection of human rights, a person should have the opportunity, how to protect himself, who to choose as a defender, that is, he should have the choice of a defender from several categories of persons. The problem of monopolization of protection activities exclusively by lawyers does not give other specialists the right to provide assistance, as persons trusted by a person in need of protection. We propose to supplement the Code of Criminal Procedure of Ukraine with provisions, in accordance with which it is necessary to ensure participation in the criminal process as a defender of another specialist in the field of law, who by law has the right to provide legal assistance personally or on behalf of a legal entity.

Key words: Suspect, Accused, Defendant, Advocate, Legal Specialist, Defense, Legal Aid, Legal Aid.